

בעזהשי"ת

גליון

יש לחקור

פרשת תולדות

תשי"פ לפ"ק

סדרתי בעזרת החונן לאדם דעה

לוי יצחק

בלאמו"ר הרה"ג ר' שלום דוב שנעק שליט"א

שלום וברכה לכל השואלין ודורשין שהגליון יופע בעזהי"ת מידי שבת בשבתו
היות שזה עולה הרבה כסף אז אנו פונים להציבור החשוב לתרום בעין יפה

תודה רבה

להעזרת והארות ולנדבות

יש לפנות

1965 60th st

Brooklyn ny 11204

181syesh@gmail.com

בחזקת בילתי מוגה כלל וכלל

בענין הברכה של ברוך שפטרנו.

שאלות ויסודות שיתבררו בתוך הדברים

- א] בהטעם שמברכים הברכה ברוך שפטרנו.
 ב] בהקושיא היאך יכול לברך ברוך שפטרנו בשם ומלכות כל זמן שלא בדקוהו אם הביא שתי שערות.
 ג] בהקושיא למה נשים לא מברכים ברוך שפטרנו.
 ד] בהחקירה אם היצר טוב תלי בגדלות או בשנים.

ויגדלו הנערים [שמות בא' ב'].

במדרש [פס"ג פ"י] כל י"ג שנה הולכים יעקב ועשו לבית הספר ובאין מבית הספר, לאחר י"ג שנה זה הולך לבתי

מדרשות וזה הולך לבתי ע"ז, אמר ר"א בר"ש צריך אדם להיטפל בבנו לחנכו י"ג שנה, מכאן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרנו מענשו של זה.¹

מקורות וביאורים

שנברא היה בעולם שכולו טוב ואין בו עשיית רע, ולפי זה יש לומר דכמו שעל עצם יצירתו של האדם נוח לו שלא נברא, כיון שמצוות ל"ת הם יותר ממצוות עשה, כמו כן גם במצוות חינוך המוטלת על האב היה יותר טוב לאביו שלא יהיה מצווה בזה, שהרי מצוות חינוך כוללת עשין ול"ת הרבה, וכיון שנמנו וגמרו שמנין ל"ת יותר מהעשין ולפיכך נוח לו לאדם שלא נברא, כך ג"כ במצוות החינוך שכולל כל העשין ול"ת ודאי יותר נוח לו לאדם שלא יהיה מצווה במצווה זו שהוא קרוב בה להפסד יותר משכר ולכך שפיר מברך ברוך שפטרנו.

וכע"ז ראינו בספר חנוך לנער [להגר"ח נאה הנדפס ע"ש ר"ח מנדל] שכתב לבאר את שמחת האב בברכת ברוך שפטרנו לפי דברי המהרש"א הג"ל, דכיון דצד ההפסד של האב הוא מרובה מצד השכר, על כן ניחא ליה להפטר מאחריות בנו.

אולם הוסיף וכתב דלשיטת הרשב"א [יבמות קיד ד"ה ר"י] והתוס' שנים [יומא פב ד"ה כבן] דס"ל דמצוות חינוך שהאב מחויב לחנך את בנו הוא רק במצוות עשה, אבל אינו מחויב לחנכו במצוות לא תעשה.

ויענין בתרומת הדשן [סימן צ"ד] שביאר הסברא בזה דאף שאיסור לא תעשה חמור ממצוות עשה, אולם איסור ל"ת אינו אלא רק בשב ואל תעשה, אבל מצוות עשה הם בקום ועשה, ודין חינוך הוא להרגילו במצוות בקום ועשה שעל זה צריך להזהיר יותר.

ולשיטתם עדיין יקשה מה היא שמחת האב שמברך ברוך שפטרנו דאם אינו מוזהר עליו להפרישו מאיסורי ל"ת הרי ג"כ אינו נענש עליהם וא"כ צד ההפסד אינו מרובה יותר מצד השכר, דהרי לעומת מה שנפטר מעונש בנו בביטול מצוות עשה הפסיד את שכר בנו בקיום מצוות עשה, ומחמת קושיה זו כותב הגר"ח נאה דנראה דמכאן יש סמך למש"כ הרמ"א דיברך ברוך שפטרנו בלי שם ומלכות, והוא משום דחוששין לשיטת הרשב"א והתני"י הג"ל דלשיטתם אין להאב שמחה בזה ואין מוטל עליו לברך ברוך שפטרנו ולכך מברך בלי שם ומלכות עכ"ל.

והנראה בזה ליישב קושייתו דאין הכוונה דברכת ברוך שפטרנו היא ברכה על סיום המצווה כעין ברכת המצוות שהיא ברכה על גמר המצווה, אלא היא 'ברכת הודאה' על התוצאה של החינוך דהיינו שמברך ומודה להשיג"ת, על שזכה לראות פירות בחינוכו, ושכרנו מחונך לתורה ומצוות, ולכך לא שייך להקשות על זה דלא מציינו ברכה בגמר המצווה, שהרי אין זה ברכה כעין ברכת המצוות, אלא היא ברכת הודאה על התוצאה של החינוך, ואין זה כשאר ברכה על גמר המצווה. וכע"ז מצאתי שביאר ג"כ בספר שירת דוד להגר"ד הקשר [מאמר י"ב], ולפי"ז ביאר ג"כ את כל ענין ברכת ברוך שפטרנו בהרחבה, ונביא בזה את דבריו.

הנה לכאורה צ"ב מדוע אין מברכים ברכת המצוות כשמתחיל לקיים מצוות חינוך וכמו שמברכים בכל המצוות, ואמנם בשו"ת הגרעק"א [סימן ב] כתב בשם הלבוש שברכת הלכניסו שהאב מברך בשעת המילה מכוונת ג"כ למצוות החינוך ושאר המצוות שהאדם חייב בבנו, ולכן דווקא האב מברך ברכה זו ולא המוהל, אמנם עדיין צ"ב מדוע תיקנו חז"ל ברכה למצוות חינוך ביחד עם שאר המצוות שהאב חייב בבנו, ולא תיקנו על כל מצווה ברכה בפ"ע, ועוד שהרי לדעת רוב הראשונים שביארו את ברכת הלכניסו באופן אחר מהלבוש עדיין צ"ב מדוע באמת לא תיקנו חז"ל ברכה על מצוות חינוך.

ועל כרחק צריך לומר דלא שייך לברך ברכת המצוות על מצוות חינוך, לפי שזו היא מצווה שאינה בידו של אדם לקיימה, שהרי אף אם מצידו יעשה את כל הנחוץ לחנך את בנו, עדיין הדבר תלוי בבנו אם יקבל את החינוך או לא, ואין נפשו של בן אחד דומה לחבירו, ולא ברור שיכיון ויצליח למצוא את הדרך הנכונה לחנך את בנו, אלא ודאי כל המצווה שלו היא רק להשתדל בחינוכו ולמצוא את הדרך הנכונה לחינוך בנו, אבל קיום המצווה

¹ ובטעם הברכה מצינו כמה טעמים.

א] במגן אברהם [סימן רכ"ה סק"ה] וכן במשנה ברורה [שם סק"ז] ביארו שכונות ברכת ברוך שפטרנו הוא שעד עכשיו היה נענש האב כשהבן חוטא כיון שהוא מחויב לחנכו במצוות, וכשחוטא הבן מחמת שלא חניכו נענש האב על שלא חניכו, אבל עכשיו שנעשה איש נפטר האב מלחנכו ושוב אינו נענש עליו והיינו שמברך האב על שמחתו שמעכשיו נפטר מלחנכו ואינו נענש עליו.

קושיא על המגן אברהם

וכבר תמהו רבים היכן מצינו שיברך אדם על שנפטר ממצווה, שהרי בכל מצווה שהאדם מקיים מקבל שכר ומאידיך אם אינו מקיים יש בזה עונש, ומכל מקום אנו מברכים ברכת המצוות ומודים להקב"ה שנתן לנו תרי"ג מצוות, ועוד האם יעלה על הדעת שמי שנפטר מאיזה מצווה יברך, והלא שנינו מכות [כג ע"ב] רבי חנינא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות וכו', וביותר יקשה שהרי עיקר השמחה של סעודת 'בר מצווה' היא על שנעשה הבן מצווה ועושה, וכמ"ש רב יוסף קידושין [לא] לאחר ששמע שגדול המצווה ועושה, דאם יאמרו לו שסומא מחויב במצוות עבידנא יומא טבא לרבנן וכו', ויש לתמוה היאך דווקא בזמן הבר מצווה שהוא זמן שמחה על קבלת עול מצוות מברך אביו 'ברוך שפטרנו', והלא הוא מפסיד מצוות חינוך משנעשה בר מצווה ומה ענין הברכה בזה.

עוד קושיא על המגן אברהם.

והנה בעיקר טעמו של המגן אברהם שביאר שהאב מברך ברוך שפטרנו על שנפטר מלהענש על עבירות הבן צריך ביאור, שהרי קטן שעבר עבירות אין מעשה קטן כלום שאין כאן מעשה עבירה כלל וא"כ מדוע ייענש אביו על זה.

אלא הביאור בזה הוא שאם האב לא חניך את בנו בקטנותו, או שלא חניכו כראוי ועל ידי זה הבן ממשיך לחטוא כשהוא גדול, האב ייענש על כך, מאחר שהחטא בא ע"י האב שהוא הגורם לזה שלא חניכו, וכל הפטור של האב בגיל י"ג מעונשו של בנו הוא באופן שקיים מצוות חינוך כראוי, שאז לא יהיו העבירות של בנו בהיותו גדול מסיבתו ובגרמא שלו שהרי חניכו כראוי.

ונמצא לפי"ז שהברכה ברוך שפטרנו אינה כברכת המצוות, אלא היא ברכת ההודאה על סיום מצוות החינוך שהוא שמח ומודה להשיג"ת שזכה לקיים בבנו מצוות חינוך כהלכתו, שהרי בברכת האב נכלל גם שהוא מודיע שלא התרשל במצוות חינוך והשתדל בכל יכולתו לחנך את בנו כראוי, ונטע בליבו של בנו מספיק יראת שמים שתעזור לו שלא להכשל בעבירות כשיגדל ולכן אם יחטא מכאן ולהבא אין זה מחמת חסרון חינוכו של האב. ולפי"ז גם מבואר מדוע אין מברכים בזמנינו בשם ומלכות, כיון שבזמנינו אין אנו בטוחים בעצמינו שחייכנו את בנינו כראוי וא"כ יתכן שעדיין לא נפטרנו מעונשו גם אחר שהגדיל עכ"ל וכסברה זה ראיתי בהרבה פוסקים. ב] בקצות השלחן [סימן ס"ה סוף אות י"ג] כתב לבאר דשמחת האב היא על שמענתה אם ימשיך לחנך את בנו יהיה שכרו גדול יותר, שעד עכשיו היה בחינת אינו מצווה ועושה.

ג] בספר דברי מודיע [להגר"מ מן עירובין עמוד קע"ט] כתב לבאר כע"ז ודנה אמרו בגמ' עירובין [יג ע"ב] נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, ובמהרש"א שם ביאר דהכוונה 'נמנו' הוא מלשון 'נמנו' דהיינו שמנו את מצוות לא תעשה ומצאו שהם יותר ממצוות עשה, וזהו 'נמנו וגמרו', שאחר שמנו את המצוות ומצאו לאוין יותר מעשין, גמרו והסכימו שנוח לו לאדם שלא נברא כי בבריאתו הוא קרוב להפסד יותר משכר, מחמת האלוין שהם רבים יותר מהעשין, ואע"פ שהוא יכול להרויח, אמנם כיון שהוא קרוב להפסד נוח לו שלא נברא שהרי קודם

לבטלה, וא"כ לדעת הגר"א שנוקט להלכה לומר ברוך שפטרני בשם ומלכות, צ"ב היאך יכול לברך כל זמן שלא בדקוהו אם הביא שערות.

יש לתרץ ע"פ החקירה הבא.⁴

יש לחקור ⁵ אם היצר טוב תלי בשנים או בגדלות.⁶

מקורות וביאורים

הטוב אינו נכנס תחילה, כי לא שייך, יען דבנין גופו דהיינו הבשר והדם הוא תחילה יוצא לאויר העולם והיינו יצר הרע תחילה עכ"ל.

ולפי טעם זה יותר מובן למה זה תלי ב"ג שנים.
⁵ דבר פלא ראיתי בספר דרש משה [ח"ב] דכתב אמרו רז"ל דיצה"ר בא לאדם משעת לידה, והיצר הטוב אין נכנס בו אלא משיעלה האדם ל"ג שנה ויום אחד.

והקשה דהרי עיינו ראוות כמה וכמה ילדים שלא הגיעו לערך י"ג שנים ועושים כל טוב ונכסים לביהכ"נ להתפלל ולומדים תורה.

וכתב ושוב שמעתי שכן חקר הגאון הרי"ח זצ"ל בא' מספריו, ואשר אני אחזה ליה בישוב חקירה זו עפ"מ"ש הרב המקובל הרמ"ע זצ"ל בס' תורת משה הנד"מ משם המפז"ל דמה שאו"ל דבב"ד של מעלה אין מענישין לאדם פחות מעשרים היינו אם הוא בריה חדשה דהיינו שלא בא מקודם ומת וחזר ונתגלגל, אבל אם הוא כבר בא לעולם ומת ונתגלגל נענש גם בפחות מ' שנה, כי אם חשוב השנים הקודמים תמצא שהוא גדול יותר מעשרים שנה עכ"ק ז"ל.

וה"נ י"ל דאלו הילדים הם כבר באו לעולם ומתו ועכשיו נתגלגלו ואם כן הם גדולים בשנים ויש להם יצה"ט מעת שנולדו.

איברא דעיקר דברי ה' תורת משה תמוהים הם אצלי, דא"כ מה הליץ יצחק אבינו ע"ה על ישראל שחטאו כמה חטאו, כמה שנתנו של אדם ע' שנה, דל עשרים דלא ענשת עליותו וכו', והרי יש כמה וכמה שהם מגולגלים ונענשים אף פחות מ' שנה וצ"ע.

⁶ בפשטות ליכא יצר טוב רק אחר י"ג שנים [או כשנעשה גדול], אבל ראיתי אמנם בפסקי תוס' נדרים [אות ס"ב] כותב בזה"ל יצר טוב ניתן במעי אימו שידוע כל התורה ובשעת לידה נכנס בו יצר הרע, ואז מגרש את יצר הטוב עד שמתפקח ונכנס בו יצר טוב עכ"ל.

ומדבריו מבואר דכבר בזמן שהיה במעי אימו נכנס בו יצר טוב שהרי המלאך לימדו אז את כל התורה, וא"כ היה בו דעת, ורק לאחר שהמלאך סטר על פניו ושכח כל התורה אז איבד הדעת, אלא שבזמן שנולד נכנס בו יצר הרע והוא מגרש את היצר הטוב, ורק בגיל י"ג שמתפקח ובא לו הדעת אז חזר אליו היצר הטוב.

ובספר כתיב למאור אגדות הש"ס כתב דלפי הפסקי תוס' לכאורה אינו מובן הלשון באבות דר"נ הנ"ל נולד יצר טוב, שהרי היצר טוב כבר היה בו עוד קודם לידתו, וכתב ליישב: והיה נראה לעניות דעתי דכיון שהיצר הרע גורש את היצר הטוב מה שהיה נתון כבר במעי אמו חלף הלך לו, והרי הוא כאילו לא בא כלל במעי אמו, ולא ניתן בו יצר הטוב במעי אמו כלל ועיקר, ונמצא דעתה אחר י"ג שנה שבא היצר הטוב ומגרש את היצר הרע פנים חדשות באו לכאן, והוא ליה נולד ממש, ויש להביא מעין דוגמא לזה ממה דאמרו מולד הלבנה, ואף שכל הזמן היצר הטוב נמצא בעולם אלא שנתכסתה, אמנם עכשיו שהיא ניגלית חשיבא הולדה עכ"ד.

עוד יש לדייק בפסקי תוס' הנ"ל דלדבריו נמצא דבאמת היצר טוב קדם להיצר הרע, שהרי היצר טוב בא לאדם עוד קודם לידתו, אבל היצר הרע בא לאדם רק בשעה שנולד ולא קודם לידתו ואז הוא מגרש את היצר טוב, ודבר זה מבואר להדיא בגמרא סנהדרין (צ"ב) שהיצר הרע בא לו לאדם רק בשעה שנולד, ולא בזמן שנמצא במעי אימו, דאיתא שם אמר ליה אנטונינוס לרבי מאימתי יצר הרע שולט באדם משעת יצירה או משעת יציאה, אמר לו משעת יצירה, אמר לו אם כן בועט במעי אימו ויוצא, אלא משעת יציאה, אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר בראשית (ד ז) לפתח חטאת רובץ, דהיינו לפתח משעה שיוצא מן פתח הרחם אל אימו חטאת רובץ, רובץ בו יצר הרע המחטיא, הרי דמבואר שהיצר הרע נכנס באדם רק לאחר שיצא לאויר העולם אבל כשהוא במעי אימו אין לו יצר הרע כלל.

אלא שהקשה במהרש"א [סנהדרין צ"א] ממה שדרשו חז"ל על הפסוק ויתרוצצו הבנים בקרבה [בראשית כה כב] וכשהייתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת וכשהייתה עוברת על פתחי עכו"ם עשו מפרכס לצאת יעו"ש ברש"י ובמדרש רבה ולכאורה יש לתמוה איך עשו במעי לאדם כלל והמהרש"א שם נשאר בקושיא.

[יעיניו במהרש"א שהעיר עוד ממ"ש יומא (פ"ב) על מעוברת שהריחה מאכל ביוהכ"פ ולחשו לה באזנה שהיכה"פ היום ונרגעה תאורתה ויצא ממנה רבי יוחנן, ומעוברת אחרת הריחה מאכל ולא עזרה לה הלחישה ויצא ממנה שבתאי אצר פירי שהיה רשע, וקראו עליה הפסוק וזרו רשעים מרחם, הרי דמבואר שיצר הרע שולט כבר משעת יצירה, ותירץ המהרש"א דיתכן לומר שבולד עצמו אינו שולט אלא

כתב הרמ"א [או"ח סי' רכ"ה ס"ב] יש אומרים מי שנעשה בנו בר מצוה יברך ברוך אתה ה' אלהינו ² מלך העולם שפטרני מעונשו של זה, וטוב לברך בלא שם ומלכות.

יש להקשות ³ הדנה קיי"ל דבדאורייתא לא סמכינן על

חזקה דרבא, וכאן הרי יש חשש דאורייתא של ברכה

אינו תלי בו אלא בבנו, ולכן אין האב יכול לברך ברכת המצוות על מצות החינוך שהרי אינו יודע אם יצליח לקיימו או לא, ולכן גם להלוש שחידש דברכת להכניסו קאי גם על מצות חינוך, זהו רק משום שברכה זו כוללת ג"כ את שאר המצוות כגון לפדותו שאינו תלוי ברצון הבן, ולכן אגב מה שמברך על שאר מצוות שייך גם לברך על החינוך, אבל על חינוך לחוד לא שייך לברך וכמו שנתבאר.

ד] ויש פירוש הפוך שהאב מודה לה' שאין הבן נענש יותר בעבור עוונותיו.

ה] ויש פירוש הפוך שהאב מודה לה' שאין הבן נענש יותר בעבור עוונותיו שלו.

ו] יש עוד פ"י שבעקרון יש דבר חידוש בכך שהאב נפטר מכאן ולהבא, שהרי האדם היה אמור להענש מחמת חטאי הבן גם הלאה, כי הכל תלוי בחינוך שלו ובקדושת הצידיה שלו, וממילא אם חוטא לעולם האב יהיה נענש על חטאו, אך הקב"ה עשה ד"ז שמאותו זמן שנעשה בעל בחירה אין מעשי הבן נחשבים לחובת האב וע"ז ברכת ההודאה.

² וכן פסק הגר"א [או"ח סימן רכ"ה] דהעיקר לברך בשם ומלכות, וכן דעת שו"ע הגר"ז, ולא הוזכר כן בשו"ע הגר"ז אלא בסידורו. אמנם בשער הכולל פכ"ד כתב שלא נמצא כן בסדורים הראשונים, רק בסידור שנדפס בשנת תקפ"ב אחר פטירתו בהסכמת אחיו בעל השארית יהודה, וכן מובא דנהג הגר"ז עצמו בהגיע בנו למצוות, וע' תשובות והנהגות ח"ד סי' נ"ה].

³ עיי' בשו"ת הר צבי [ח"א קיד] ועוד כמה פוסקים שהקשו כן. **בהקושיא למה אין האפטרופוס מברך ברוך שפטרני בשעה שגדלו היתומים.**

וכן יש להקשות דבמסכת גיטין [נב ע"א] ובר"מ [בפי"א נחלות הי"י] משמע דהאפטרופוס חייב בחינוך היתומים, ובשד"ח [מע"ח ח' כלל נ"ט] הביא כן בשם הרבה פוסקים יעו"ש, וצ"ע למה אין האפטרופוס מברך ברוך שפטרני בשעה שגדלו היתומים.

ובחבצלת השרון [פרשת תולדות] כתב וגיסי הרא"צ פירי שליט"א תירץ דאינו בדיון לברך לה' שפטר מעונשו שלזה, כי הרי היה יכול בעצמו ליפטר מאפטרופסתו, וכסברא זו מצאתי בחת"ס [או"ח סי' נ"ה] לענין שהחיינו בקידושי אשה.

בהקושיא דלמה לא נהגו נשים לברך הברכה של ברוך שפטרנו. וכן יש להקשות דלמה לא נהגו נשים לברך ברכה זו, והלא סוגיא ערוכה היא בסוכה [ב ע"ב] דאף האשה חייבת בחינוך בניה א"כ למה לא מציינו שהאשה תברך ברוך שפטרני בהגיע בנה ל"ג שנה, ובחבצלת השרון כתב ושמעתי שהגאון בעל האגרות משה נשאל על כך, והשיב דהוא לפי שאין האשה אצלה קריאת התורה, וצ"ע דבפשוטו לא תליא בקריאת התורה לעיכובא ובדברי מלכיאאל או"ח סי' ד' כתב האף לכתחילה אין צריך וצ"ע.

⁴ **הטעם שהקדים ה' בריאת יצר הרע ליצר טוב יש כמה טעמים.** הגאון בעל השבט מוסר כותב בספרו ידו בכל [סימן רפ"ב] כמה ישובים לזה

[א] דכיון דיצר טוב נקרא חכם דכתיב ילד מסכן וחכם, ויצר הרע נקרא זקן וכסיל, לכן אם יכנס באדם יצר הטוב תחילה היה משרת בגוף באופן שבבוא היצר הרע אחר י"ג היה מגרשו בחכמתו באופן שלא היה לו שליטה בגוף כלל, ובפרט היותו זקן וכסיל דבנקל יש מציאות לגרשו וכיון שכן הרי מתבטל השכר ועונש, יען שאין מי שיבא נגד היצר הטוב, לזה מקדים ליצר הרע כדי שישתמש בגוף וכיון שכן בבוא היצר הטוב כיון ששכר נשתרש היצר הרע זמן רב בגוף, אף שהוא חכם אינו מספיק חכמתו לגרשו ולבטלו ובוזה שניהם בגוף נלחמים זה עם זה והבחירה ביד האדם לנטות לאיזה צד שירצה, ולפיכך מקדים הקב"ה ליצר הרע י"ג שנים קודם כדי שיתחזק בגוף האדם, ומכח זה בבוא היצר הטוב יוכל להלחם עמו בחוזקה וקושה לאדם לנצחו, ועל ידי כך מתרבה שכרו, יען שניצח עמו קשה, דעצר וטורח גדול לנצחו ולפוסם צערא אגרא.

[ב] עוד כתב בעל השבט מוסר בספרו ידו בכל [שם] בזה"ל עוד נראה כפי האומרים דיצר הרע יוצא הטוב אינו דבר מבחוץ הנכנס באדם, אלא היצר הרע הוא החומד עצמו דהיינו בנין גופו, דכיון שהוא בשר ודם מתאוה אל הדברים גופיים כמאווה, וזהו היצר הרע, ואחר י"ג שנים שמתחיל בו הדעת והתעוררות הנשמה שבקרבו להבין כי התאוות החומריות הבל המה, זהו הנקרא יצר הטוב, אם כן כפי זה אין מקום לשאול למה יצר

צד א' הוא 7 דתלי בשנים.⁸

צד ב' הוא דתלי בגדלות.

ובנוגע הקושיא האיך אפשר לברך ברוך שפטרנו לפני שירוע שהוא וודאי גדול.

לצד א' דתלי בשנים יש לתרץ⁹ שהברכה הוא על מה¹⁰ מה שקיבל היצר טוב, וע"י כן אפשר לו להתגבר, וממילא אין על האב אחריות כ"כ כיון שיכול הנער עצמו להתגבר.¹¹

מקורות וביאורים

שידועים בעולם האמת איזה הפסד גדול ועצום נגרם לו במה שלא חינכו אביו הרי בודאי לא היה מוחל לו, וא"כ מחילתו אינה מחילה כלל, אבל לאחר גיל י"ג אף שבודאי עדיין יש מצות חינוך על האב, אולם אם בכל זאת האב מתרשל לחנכו הגם שיש עליו עונש, אמנם זהו נחשב לחטא שבין אדם למקום, ותשובה מכפרת עליו, כיון שהבן הוא כבר בר דעת וגם חינכו בקטנותו, וא"כ גם הוא יכול לשמור על עצמו.

וזהו מה שמברך האב ברוך שפטרני על שנפטר מהעונש הגדול של עבירה שבין אדם לחבירו, ולפי"ז מדויק לשון הברכה שפטרני מעונשו, כיון דמן המצוה באמת לא נפטר, רק מהעונש הגדול הוא נפטר עכ"ד.

¹⁰ וביאר הגר"צ פראנק שם, דכאן יש לסמוך על חזקה דרבא להקל אף לגבי דאורייתא, והוא משום דמה שהאב נענש על חטאי הבן עד גיל י"ג, הוא רק מחמת שמוטל עליו לחנכו, ולפיכך אם הבן כבר נעשה בר חיובא ומחויב הוא בעצמו במצוות, הרי ממילא נפטר האב מחיוב חינוך, ואף אם באמת עדיין לא הביא ב' שערות, וביותר שהרי כשמגיע הבן לגיל י"ג הוא מתחייב בכל המצוות מתורת ספק דאורייתא לחומרא, גם בלי חזקה דרבא, וממילא מאחר שהוא כבר מחויב במצוות מצד עצמו נפטר האב מחיוב החינוך, דסוף סוף הוא כבר מחויב מצד עצמו, וכל שכן כאן שיש חזקה דרבא, שלחומרא בודאי אזולין בתר חזקה זו, א"כ ממילא הבן חייב בכל המצוות בתורת ודאי, והאב נפטר מחיובו בתורת ודאי, ולא רק מספק ולפיכך יכול לברך ברוך שפטרני, שהרי אף אם לא הביא שערות כבר נפטר מחיובו בתורת ודאי עכ"ד.

אבל לעני"ד יש להקשות דכל הדין ספיקא דאורייתא לחומרא שייך אם הוא בר חיובא, אבל אם אינו בר חיובא מי אמר שיכול לחייב מצד ספיקא דאורייתא.

ועוד נראה ליישב באופן אחר, דהנה במגן אברהם [או"ח סימן רע"א סק"ב] כתב שנער בר מצוה אינו מוציא אחרים בקידוש על הכוס בלי שבת, כיון שהוא דאורייתא, ולגבי דאורייתא לא סומכים על חזקה דרבא שהביא שערות, ובמשנה ברורה [סימן רע"א בביאור"ל סוף ד"ה מיד] כתב שהמג"א איירי באופן שמקדש על היין קודם תפילת ערבית בלי שבת, שאז הקידוש על הכוס הוא דאורייתא, אבל אם רוצה להוציא איש גדול שכבר התפלל ערבית בזה גם נער בר מצוה יכול להוציא אף לכתחילה, כיון שיש בזה ספק ספיקא, ספק א' שמא כבר הביא שערות, וספק ב' שמא הלכה כדעת הסוברים שיוצאים ידי חובת קידוש ודאורייתא בתפילת ערבית של ליל שבת וחיובו בקידוש הוא רק מדרבנן ודברבנן סומכים על חזקה דרבא עכ"ד, ולפי"ז יש ליישב ג"כ את שיטת הגר"א דס"ל דמברך ברוך שפטרני בשם ומלכות, ואף שיש ספק דאורייתא של ברכה לבטלה, כיון דגם כאן יש ספק ספיקא, ספק א' שמא כבר הביא שערות וספק ב' שמא הלכה כדעת הסוברים שברכה לבטלה היא רק איסור דרבנן, דהנה יעוין במג"א או"ח סימן רי"ט סק"ו שכתב דשיטת התוס' והרא"ש דברכה שאינה צריכה זהו רק איסור מדרבנן, אבל הרמב"ם סובר שהוא איסור דאורייתא, וא"כ דברבנן סומכים על חזקה דרבא.

¹¹ ובהו יבואר מה שמברך האב ברוך שפטרני, דלכאורה יש להבין הלשון מעונשו של זה, הלא היה לו לומר מעונשו של בני, דהלשון עונשו של זה משמע דקאי על מי שאינו רוצה להזכיר את שמו משום איזה טעם, ולפי מה שנתבאר נשכיל להבין כוונת הברכה דודאי האב אינו פוטר את עצמו מהאחריות של בנו, אלא מברך על זה שהביא את בנו לדרגה כזאת שהבן יכול ללחום מלחמת היצר מעצמו, וכונת הברכה הוא ברוך שפטרני מעונשו של זה רצה לומר מעונשי היצר הרע, דעד היום נענש האב בעון בנו כיון דאם הבן חטא הרי הוכחה דאביו לא חנכו כראוי, אבל כשנעשה הבן לבר דעת מברך בשביל שבנו השיג דרגה גבוהה שיכול בעצמו ללחום מלחמת היצר, ולכן מברך ברוך שפטרני מעונשו של זה, דהיינו מעונשו של היצר הרע, כיון דהוא לא נענש עוד בעון בנו מאחר שבנו במדרגה שיכול ללחום מלחמת היצר בעצמו.

ואילו במדרש שכל טוב כתוב ברוך שפטרני מעונש בני.

משעת יציאה, אבל על אימו הוא שולט כבר משעת יצירה אמנם מעשו שפרסם לצאת עדיין קשה שהרי רבקה אימו הייתה צדקנית].

⁷ כצד זה משמע מפשטות הלשון בכל מקום. באבות דרבי נתן [פ"ט"ז מ"ב] איתא יצר הרע כיצד אמרו שלש עשרה שנה גדול יצר הרע מיצר טוב, ממעי אמו של אדם היה גדל ובא עימו וכו' לאחר י"ג שנה נולד יצר טוב עכ"ל.

וכן מבואר במדרש רבה [ב"ר נ"ג י'] על הפסוק ויגדל הילד ויגמל ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק רב הושעיא רבה אמר שנגמל מיצר הרע. ובמתנות כהונה שם ביאר כלומר דכשנעשה בן י"ג שנה בא אליו יצר טוב עכ"ד. וראה עוד בילקוט שמעוני [פכ"א רמז צ"ד] שכתב בזה"ל שנגמל מיצה"ר ליצר טוב עכ"ד.

וכן על הפסוק טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל [קהלת ד יג] כותב רש"י בזה"ל, טוב ילד מסכן וחכם זה יצר טוב ולמה נקרא ילד שאינו בא באדם עד י"ג שנה מסכן שאין האיברים שומעים לו כמו ליצר הרע חכם שמשכיל את האדם לדרך טובה ממלך זקן וכסיל יצר הרע שהוא שליט על כל האיברים, זקן שמשעה שנוול הוולד הוא נתון בו שנאמר לפתח חטאת רובץ, וכסיל שמתעהו בדרך רעה כך נדרש במדרש עכ"ל. וראה עוד במדרש רבה [קהלת ד ט] ולמה נקרא שמו ילד שאין מדווג לאדם אלא מי"ג שנה ולמעלה.

וראה עוד בפירוש הרא"ש [נדרים לב ב] שכתב בזה"ל איש מסכן וחכם זה יצר הטוב, כדכתיב טוב ילד מסכן וחכם וזהו יצר טוב שהוא ילד בשנים כנגד יצר הרע שהוא פחות ממנו י"ג שנה וחכמתו בזויה שאין האיברים נשמעין לו עכ"ל.

וכן מבואר בזה"ל [בראשית קסה ב] בשעתא דבר נש אתי לעלמא מיד איודמן בהדיה יצר הרע וכו', ויצר טוב אתי לבר נש מיומא דאתי לאתדכאה, פירוש מיום שבא להטור ואימתי אתי בר נש לאתדכאה כד איהו בר תליסר שנין.

⁸ רבי יהונתן אייבשיץ ביום היותו בר מצוה נשאל על ידי אחד מבני ביתו מניין שעד היום שמלאו לך י"ג שנה לא היה בך היצר הטוב, ורק היצר הרע ביקש להשפיע עליך, כיצד היית נוהג כאשר בא אליך היצר הרע לפתותך במה היית דוחה אותו.

השיב הנער החכם כאשר היה בא היצר הרע ומנסה לשדלני כך הייתי עונה לו כותב בתורה שמוע ושפטתם צדק, ועל כך אומרים חז"ל [סנהדרין ז ע"ב] הרי זו אזהרה לבית דין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חבירו, ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבוא בעל דין חבירו בהלכה מפורשת זו, התלהב הנער כמנצח דחיתי את יצרי הרע וכן אמרתי לו שתוק והפסק מיד את שידולך, שכן לפי ההלכה אסור לך להשמיע את דברך, ואף לי אסור לשמוע את טענותיך לפני בוא בעל הדין השני, הלא הוא היצר הטוב רק כאשר יהיה אף הוא נוכח במשפט תוכל להשמיע דברך ואשפט עם מי משניכם הצדק.

⁹ ובעצם יש לי קצת ראייה לזה עיין בדברות משה להגר"מ פינשטיין במסכת שבת [סימן כ"ו הע' פ"ב] כתב דודא אין לומר שברכת ברוך שפטרני היא על שנפטר ממצות חינוך מחמת ב' סיבות, א שהרי אדרבה חכמים חייבו לברך ולהודות על מה שנתחייבו במצוות וכמו שאומרים בתפילה אתה בחרתנו אבתא אותנו וקדשתנו ובמצותיך וכו' ב ועוד שהרי מבואר ברש"י קידושין [לא ד"ה משיטתך] שגם לאחר גיל י"ג עדיין יש מצות חינוך עד גיל עשרים ושתיים ומה שכותב המשנה ברורה [סימן רכ"ה סק"ז] שאחר גיל י"ג אין מצות חינוך הוא תמוה טובא שזהו נגד דברי הגמרא בקידושין הנ"ל.

אלא הביאור בזה הוא שעד גיל י"ג מצות החינוך הייתה 'מצוה של בין אדם לחבירו' שהוא חוטא גם כלפי בנו, שהרי אם אינו מחנכו למצוות מתרגל הבן לחטוא וקשה לו לפרוש מזה גם אח"כ כשנהיה גדול, וממילא האב נענש על שלא חינכו כעבירה שבין אדם לחבירו שהעונש על זה הוא גדול ולא מתכפר לו עד שפייס את חבירו ומחל לו וכאן אף אם יאמר לו בנו שהוא מוחל לו הוי מחילה בטעות, מאחר שאם הבן היה יודע כמו